

Uwagi o wybranych typach kwalifikowanych przestępstwa zabójstwa we włoskim prawie karnym*

JOANNA BRZEZIŃSKA

Katedra Prawa Karnego Materialnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Przekonanie o konieczności eliminacji kary śmierci przewidywanej za przestępstwo zabójstwa i zastąpienie jej karą dożywotniego pozbawienia wolności nastąpiło we włoskim prawie karnym na podstawie ustawy nr 224 z dnia 10 sierpnia 1944¹. Rozwiązanie takie wpłynęło w konsekwencji na zróżnicowanie zakresu rozpiętości sankcji przewidywanych za zabójstwo w zależności od typu (podstawowy, zmodyfikowany) w jakim przestępstwo to występuje.

Obowiązujący włoski kodeks karny przewiduje, w odniesieniu do typów zmodyfikowanych zabójstwa w odmianie kwalifikowanej, możliwość zastosowania dwóch, zróżnicowanych w swej rozpiętości, kar pozbawienia wolności. Co do zasady, wobec sprawcy przedmiotowej zbrodni stosuje się karę dożywotniego pozbawienia wolności (art. 576²

* Niniejszy artykuł stanowi rezultat prac związanych z realizacją grantu badawczego dla młodych naukowców. Projekt został sfinansowany ze środków przyznanych na podstawie decyzji nr 2248/M/KPKM/14.

¹ Przewidywana pierwotnie za przestępstwo zabójstwa kara śmierci została zniesiona przez art. 1, D. Lgs. Lgt. di 10 agosto 1944, n. 224.

² Art. 576 C.P.: Okoliczności kwalifikujące. Stosuje się karę dożywotniego pozbawienia wolności, jeśli czyn przewidziany w poprzednim artykule został popełniony: Z uwzględnieniem niektórych z okoliczności wskazanych w n. 2 art. 61,

i art. 577 [I] C.P.³) jednak ustawodawca przewiduje również możliwość zredukowania wskazanego, najsurowszego zagrożenia ustawowego i zastosowania sankcji w wymiarze od 24 do 30 lat pozbawienia wolności w przypadku realizacji znamion z art. 577 [II] C.P.⁴ Należy zaznaczyć, że dawniej katalog sankcji przewidywanych za zabójstwo był bardziej rozbudowany ze względu na występowanie kary śmierci i pozwalał na funkcjonowanie trójplaszczyznowej skali odpowiedzialności karnej według następującego schematu⁵:

- art. 576 C.P. — kara śmierci,
- art. 577 ust. 1 C.P. — kara dożywotniego pozbawienia wolności,
- art. 577 ust. 2 C.P. — kara pozbawienia wolności w wymiarze od 24 do 30 lat⁶.

1. Przeciw wstępnemu lub zstępnemu, jeśli zachodzi któraś z okoliczności wskazanych w n. 1 lub 4 art. 61, albo jeżeli został zastosowany środek trujący lub inny środek zabójczy lub w przypadku wystąpienia premedytacji.

2. W stosunku do ukrywającego się przed zatrzymaniem, aresztowaniem, więzieniem albo, jeśli chciał zapewnić sobie środki utrzymania na czas trwania ucieczki.

3. W stosunku do współsprawcy dokonującego przestępstwa, aby uniknąć zatrzymania, aresztowania, więzienia.

4. W przypadku popełnienia niektórych przestępstw przewidzianych w art. 572, 600-bis, 600-ter, 609-bis, 609-quater e 609-octies.

1.1. W odniesieniu do sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 612 bis wobec tej samej ofiary.

1.2. Przeciwko urzędnikowi, policjantowi, funkcjonariuszowi publicznemu w związku lub podczas wykonywania obowiązków służbowych.

³ Art. 577 C.P. Inne okoliczności kwalifikujące. [I] Stosuje się karę dożywotniego pozbawienia wolności, jeśli czyn przewidziany w artykule 575 został popełniony:

1. przeciwko wstępnemu lub zstępnemu,
2. przy użyciu środka trującego lub innego środka zabójczego,
3. z premedytacją,
4. przy zbiegu niektórych okoliczności przewidzianych w n. 1 i 4 art. 61.

[II] Przewiduje się karę pozbawienia wolności w wymiarze od 24 do 30 lat, jeżeli czyn został popełniony na współmałżonku, bracie lub siostrze, ojcu lub matce przysposabiającej, dziecku adoptowanym lub innym członku rodziny w linii prostej.

⁴ Por. G. Lattanzi, E. Lupo, *Rassegna di giurisprudenza et di dottrina*, Vol. XI, Libro II, Tomo I, art. 556–599. Tomo II, art. 600–623-bis, 2010, s. 143.

⁵ V. Manzini, *Trattato di Diritto Penale Italiano, v. VIII, Delitti contro la persona*, Torino 1985, s. 32; A. Manfredi, *Commentario al codice penale*, red. G. Marini, M. La Monica, L. Mazza, 2002, t. 3, s. 2684.

⁶ [www.treccani.it/enciclopedia/omicidio_\(Enciclopedia-Italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/omicidio_(Enciclopedia-Italiana)/) (dostęp: 26 listopada 2014).

W teorii prawa karnego podnosi się, że jedną z cech charakterystycznych dla przestępstwa w typie kwalifikowanym jest modyfikacja sankcji takiego czynu zabronionego w kierunku progresywnym w stosunku do odmiany podstawowej przestępstwa. Przedmiotową prawidłowość dostrzec można także we włoskim kodeksie karnym, typ bazowy zabójstwa (art. 575 C.P.⁷) zagrożony jest karą pozbawienia wolności w wymiarze nie niższym niż 21 lat, w przypadku typów kwalifikowanych ustawodawca przewiduje odpowiednio surowsze sankcje karne.

Zważywszy na specyfikę włoskiego kodeksu karnego należy podkreślić, że znamiona wpływające na zaostrzenie odpowiedzialności karnej wobec sprawcy, które przybierają charakter generalny zostały w pierwszej kolejności wyodrębnione w katalogu zawartym w art. 61 C.P.⁸ Jednocześnie ze względu na wyjątkowy charakter przestępstwa, ja-

⁷ Art. 575 C.P.: Kto zabija człowieka, podlega karze nie niższej niż 21 lat pozbawienia wolności, www.altalex.com/index.php?idnot=36774 (dostęp: 26 listopada 2014).

⁸ Art. 61 Okoliczności kwalifikujące ogólne. Przestępstwo ma charakter kwalifikowany, kiedy nie zachodzą elementy konstytuujące okoliczności kwalifikujące o charakterze specjalnym, ale również w przypadku następujących okoliczności: 1. popełniono przestępstwo z motywów okrutnych lub blahych; 2. popełniono przestępstwo przez ukrycie lub zatajenie obecności drugiej osoby albo przez osiągnięcie lub zapewnienie sobie albo innej osobie zysku z tytułu bezkarności za inne przestępstwo; 3. popełniono przestępstwo z niedbalstwa mimo przewidywania możliwości jego popełnienia; 4. popełniono przestępstwo z użyciem przemocy lub w sposób okrutny; 5. popełniono przestępstwo z wykorzystaniem okoliczności czasu, miejsca lub osoby, takich które przeszkadzają w publicznej lub prywatnej obronie; 6. popełniono przestępstwo w czasie, w którym został uchylony dobrowolnie wykonywany mandat albo nakaz zatrzymania, aresztowanie, więzienie za poprzednie przestępstwo; 7. kiedy popełniono przestępstwa przeciw mieniu albo określone przestępstwa z motywów finansowych na szkodę majątkową osoby o znacznym ciężarze; 8. powodujące zaostrzenie lub zmierzające do zaostrzenia konsekwencji popełnionego przestępstwa; 9. popełniono przestępstwo poprzez nadużycie władzy albo poprzez naruszenie obowiązków związanych z wykonywaniem funkcji publicznej lub służby publicznej albo z tytułu sprawowania urzędu kościelnego; 10. popełniono przestępstwo przeciwko oficjalnemu urzędowi lub osobie delegowanej do służby publicznej albo występującej w charakterze ministra ds. wyznania katolickiego albo wyznania dopuszczonego przez państwo, lub przeciwko urzędnikowi dyplomatycznemu państwa zagranicznego w trakcie lub w związku z wykonywaniem przez niego funkcji lub obowiązków służbowych; 11. przestępstwo popełniono z nadużyciem władzy albo powiązań osobistych albo z nadużyciem relacji urzędowych, świadczenia usług, współzamieszkania, gościnności; 11 bis. przestępstwo zostało popełnione przez podmiot, który nielegalnie znajduje się na terytorium kraju.

kim jest zabójstwo kwalifikowane ustawodawca włoski zdecydował się na uściślenie tych przypadków, które przesądzą o możliwości zastosowania surowszej odpowiedzialności karnej wobec sprawcy realizującego znamiona przedmiotowej zbrodni, wyszczególniając w tym celu aż dwa odrębne przepisy (art. 576 i art. 577 [I i II] C.P.).

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania charakterystyka kwalifikowanych typów przestępstwa zabójstwa we włoskim prawie karnym została zawężona jedynie do wybranych, najbardziej kontrowersyjnych przypadków: zabójstwa krewnego, zabójstwa z użyciem środków trujących, zabójstwa popełnionego z motywów błahych lub okrutnych oraz takiego, które zostało popełnione pod wpływem zamiaru premedytowanego.

Zabójstwo krewnego

W doktrynie podkreśla się, że uzasadnienie penalizacji tej odmiany kwalifikowanej zabójstwa należy wywodzić z zakwestionowania szczególnego rodzaju więzi, łączącej sprawcę z ofiarą, a także w ujęciu szerszym, z najpoważniejszego naruszenia wymiaru relacji, jaka łączy krewnych. Art. 576 n. 2 C.P. typizuje zabójstwo popełnione wobec wstępnego (przodka) lub zstępnego (potomka) w linii prostej, w jakimkolwiek stopniu pokrewieństwa⁹. W rozważaniach doktrynalnych ta szczególna, zmodyfikowana odmiana zabójstwa bywa zwyczajowo określana jako quasi-ojcobójstwo albo ojcobójstwo niewłaściwe.

Struktura przepisu sankcjonującego czyn zabroniony polegający na pozbawieniu życia „zstępnego” wymaga m.in. podjęcia rozważań dotyczących określenia statusu, jaki zyska dziecko w wyniku procesu adop-

⁹ Wedle art. 540 C.P. w odniesieniu do stosunków rodzinnych więzy pokrewieństwa o charakterze prawowym są traktowane na równi z więzami pokrewieństwa o charakterze pozaprawnym. Por. art. 540. Rapporto di parentela. Agli effetti della legge penale, quando il rapporto di parentela è considerato come elemento costitutivo o come circostanza aggravante o attenuante o come causa di non punibilità, la filiazione illegittima è equiparata alla filiazione legittima. Za twórcę wskazanego terminu uchodzi rzymski prawnik i sędzia Prospero Farinacci; T. Padovani, *Codice Penale, Le Fonti del Diritto Italiano, testi fondamentali commentati con la dottrina e annotati con la giurisprudenza*, t. II (art. 414–734 bis), Milano 2011, s. 3927.

cji, w szczególności zaś wyjaśnienia wątpliwości, czy powinno ono być traktowane na równi (z wszelkimi konsekwencjami prawnymi) z naturalnym potomstwem, czyli czy przez akt adopcji staje się zstępny w rozumieniu prawa rodzinnego. Kwestia ta w prawie włoskim nie dostarcza problemów interpretacyjnych, ponieważ ustalono, że dziecko przysposobione uzyskuje status dziecka naturalnego rodziców adopcyjnych. Nabywanie takiego statusu przez dziecko adoptowane powoduje zrównanie jego sytuacji prawnej z sytuacją dziecka naturalnego¹⁰, gdyż według art. 540 C.P. więzy naturalne są równorzędne z adopcyjnymi. Należy jednak podkreślić, że w doktrynie zwraca się uwagę, iż postanowienia art. 540 C.P. nie mają zastosowania wobec dzieci pochodzących ze związków zawieranych między przyrodnim rodzeństwem¹¹.

We włoskim prawie karnym podnosi się, że przepis penalizujący zabójstwo krewnego koncentruje się na wskazaniu szczególnie odrażającego zachowania sprawcy, które występuje wbrew naturalnemu instynktowi przejawiającemu się w dążeniu do ochrony członków własnej rodziny. W prawie karnym za kontrowersyjny uznawano do niedawna pomysł rozszerzenia zakresu obowiązywania wskazanego przepisu na przypadki, kiedy sprawca pozbawia życia przysposabiającego rodzica lub adoptowane dziecko. Na rzecz wskazanej interpretacji rozszerzającej przeważał jednak argument wynikający z literalnego brzmienia art. 27 ust. 4 ustawy z 4 maja 1983 r.¹², w myśl którego adoptowany przybiera status dziecka adoptujących (analogicznie należy interpretować postanowienia przepisu wobec adoptującego rodzica)¹³.

Z kolei analiza art. 577 [II] C.P. (w zakresie dotyczącym zabójstwa współmałżonka) dostarcza pewnych trudności dotyczących konieczności ustalenia, jak należy interpretować więzy pokrewieństwa wynikające ze stosunku małżeństwa i kiedy mogą one zostać przerwane. Jednoznacznie podtrzymano stanowisko, wedle którego, jeśli zabójstwo ma dotyczyć

¹⁰ A. Cadoppi *et al.*, *Trattato di diritto penale. Parte speciale*, t. VIII, Torino 2011, s. 51 n.; S. Canestrari, *Diritto penale. Lineamenti di parte speciale*, Bologna 2000, s. 279 n.

¹¹ T. Padovani, *op. cit.*, s. 3945.

¹² L. 4 maggio 1983, n. 184 (1). *Diritto del minore ad una famiglia* (2) (l/circ.); www.camera.it/_bicamerale/leg14/infanzia/leggi/legge184del1983.htm (dostęp: 26 listopada 2014).

¹³ G. Marini, *Delitti contro la persona*, Torino 1996, s. 40.

krewnego, należy uznawać, że jest nim współmałżonek, ale wykluczyć należy z tego kręgu eksmałżonka oraz konkubenta, którzy w ewidentny sposób krewnymi nie pozostają. W tym miejscu należy zaznaczyć, że jedynie rozwód jest okolicznością, która w sposób jednoznaczny i definitywny rozwiązuje małżeństwo, a zatem pozbawia statusu małżonka, wyłączając w konsekwencji wszelkie więzy pokrewieństwa, wynikające ze stosunku małżeństwa¹⁴. Z kolei konkubinaty nie wytwarza sformalizowanych więzów pokrewieństwa między osobami, które funkcjonują w takiej relacji. Należy jednak uściślić, że zostają wypełnione przesłanki zabójstwa krewnego w odniesieniu do współmałżonka w przypadku, kiedy istnieje reżim separacji dotyczący małżonków prawowitych, gdyż separacja może jedynie „osłabić” czy też zmodyfikować zobowiązania małżeńskie, ale nie eliminuje statusu samego małżeństwa, który znosi wyłącznie rozwód¹⁵. Co istotne, separacja nie znosi także stosunku powinowactwa, jaki występuje pomiędzy sprawcą, a krewnymi małżonka separowanego.

Zabójstwo z zastosowaniem środków trujących

Wskazana odmiana zabójstwa w typie kwalifikowanym determinuje konieczność wyjaśnienia, że za substancje trujące uznaje się takie środki, które po wprowadzeniu do organizmu człowieka mogą spowodować jego śmierć. Ponadto podkreśla się, że nie jest wystarczające uznanie określonej substancji za trującą wyłącznie na podstawie jej właściwości (skład chemiczny środka), lecz aby potwierdzić jej szczególnie negatywne działanie konieczne jest zaaplikowanie takiej substancji do użytku wewnętrznego. Ewentualnie może być kwalifikowany jako trujący również taki środek, który ze względu na szczególne właściwości ofiary zadziała na nią w sposób na tyle toksyczny, że doprowadzi do jej śmierci poprzez zaburzenia w funkcjonowaniu organizmu¹⁶. Należy jednak zdecydowanie zaznaczyć, że samo pojęcie trucizna ma charakter niejednoznaczny i jest relatywne,

¹⁴ G. Marini, *Omicidio*, Dig. d. pen., 1994, Vol. VIII, s. 506.

¹⁵ Cass. pen., 9 gennaio 1985, CED, n. 168181; R. Garofali, *op. cit.*, s. 362.

¹⁶ Umieszczenie substancji chemicznych w specjalistycznych spisach farmakologicznych może stanowić ważny, lecz nie ostateczny punkt odniesienia w kwestii ich toksyczności. Każdy organizm ma bowiem zindywidualizowany próg uodpornienia na

ponieważ każda substancja potencjalnie toksyczna może utracić takie właściwości, jeżeli np. zostanie użyta w odpowiednio mniejszej ilości¹⁷.

Precyzując, stwierdza się, że substancją trującą jest każdy środek, który w większym lub w mniejszym stopniu jest niebezpieczny przede wszystkim dla życia człowieka, jak również dla jego zdrowia czy indywidualnego bezpieczeństwa, a także taki środek, który może spowodować działanie toksyczne na skutek jego połknięcia w postaci płynnej albo spożycia w substancjach spożywczych. Bez znaczenia pozostaje rodzaj czy natura samej substancji pod warunkiem, że istotnie jest ona trująca¹⁸. Nie jest również istotny sposób działania takich środków, mogą one wywoływać zatrucie poprzez oddziaływanie na drogi oddechowe, spożycie, wtrysk czy wchłanianie przez skórę. Z perspektywy temporalnej ich działanie może być natychmiastowe, szybkie, ale również spowolnione. Niektóre z substancji mogą być nieszkodliwe lub trujące w zależności od ilości lub warunków, w których są spożywane (np. napoje alkoholowe, których odurzająca moc objawia się, kiedy są spożywane w nadmiernych ilościach albo przez osobę, której wiek lub inne warunki fizyczne, jak waga, zdolność wchłaniania czy przetwarzania alkoholu nie sprzyjają ich przyswajaniu). Nie jest konieczne, aby środki trujące powodowały śmierć po jednorazowym zażyciu, mogą one być podawane także w kolejnych dawkach, aby utrudnić wykrycie ich występowania w organizmie (np. otrucie za pomocą arszeniku)¹⁹. W doktrynie uściśla się, że nie wystarczy, aby dana substancja wykazywała charakter trujący, ale należy ustalić, jakie okoliczności w rzeczywistości spowodowały śmierć ofiary (np. wysokie stężenie substancji podanej w niewielkiej ilości, zaaplikowanie

działanie substancji trujących; A. Manfredi, *Commentario al codice penale*, 2002, t. 3, s. 2700.

¹⁷ G. Lattanzi, E. Lupo, *Codice Penale, Rassegna di Giurisprudenza e di dottrina* V.XI, t. I, *Delitti contro la famiglia, Delitti contro la persona*, Milano 2010, s. 154.

¹⁸ Za substancje trujące są uznawane: sole, niektóre kultury zarazków, toksyny, niektóre gazy; por. F. Antolisei, *Manuale di diritto penale, Parte speciale*, vol. I, Milano 1982, s. 45; V. Patalano, *Omicidio*, Enciclopedia del diritto, Vol. XXIX, Milano 1975, s. 936.

¹⁹ V. Manzini, *op. cit.*, s. 48.

znacznej ilości dawek substancji czy charakterystyczne uwarunkowania fizyczne ofiary, które spowodowały u niej zaburzenia funkcjonalne)²⁰.

Podkreśla się, że konkretny środek określany jest jako „zabójczy” ze względu na:

- swoją naturę (trującą, podstępą),
- sposób działania (tamuje funkcjonowanie poszczególnych układów lub organów),
- okoliczności, które towarzyszą jego użyciu (uniemożliwienie podjęcia reakcji obronnej przez ofiarę)²¹,
- skutki (objawiają się zwykle gwałtownie, choć nie jest to przesłanka konieczna).

Termin „środek zabójczy” w ujęciu wąskim oznacza każdą substancję o działaniu prowadzącym do śmierci ofiary, z kolei w znaczeniu szerokim jest to każda substancja zaaplikowana potajemnie lub taka, której właściwe działanie jest ukrywane, a ma spowodować zgon ofiary²². Analiza przebiegu i specyfiki działania środków zabójczych wymaga zawsze obiektywnego sprawdzenia zarówno charakteru (np. reakcji, jakie mogą zachodzić w organizmie po połączeniu takiej substancji z płynami ustrojowymi), jak i właściwości aplikowanych substancji (np. ustalenie stopnia toksyczności środka)²³. Podkreśla się, że definicja środka zabójczego wymaga uwzględnienia w niej i uznania za taki środek również zachowania sprawcy, które pozbawia ofiarę zdolności rozumienia, chcenia albo prawidłowego odbierania bodźców (np. bólu) w taki sposób, że postanawia się ona zabić lub pozwala się zabić. W tym przypadku sprawca podaje ofierze „niewidoczne” instrumenty do aktywnej realizacji własnego zabójstwa, używając w tym celu przedmiotowego środka. Jego odpowiedzialność będzie jednak z całą pewnością kształtowała się w granicach

²⁰ V. Scordamaglia, F. Caringella, L. Cameriero, *Codice penale e delle leggi penali speciali annotato con la giurisprudenza*, Roma 2013, s. 1043.

²¹ L. Alibrandi, *Codice penale. Annotato con la giurisprudenza*, 2011, s. 1573; Cass. pen. sez. I, 8 gennaio 1994, n. 65 (ud. 8 novembre 1993), Lakovidis.

²² F. Mantovani, *Diritto penale, Parte speciale*, Vol. 1, *Delitti contro la persona*, 2011, s. 155 n.

²³ A. Cadopi *et al.*, *op. cit.*, s. 66.

przewidzianych za zabójstwo kwalifikowane, a nie za zabójstwo na żądanie lub za zgodą ofiary czy pomoc w jej samobójstwie²⁴.

Znamię „inny środek zabójczy”, które pojawia się w konstrukcji art. 576 n. 2 C.P. pozwala na sformułowanie stwierdzenia, że koncepcja środka zabójczego wymaga szerszej interpretacji oraz uwzględnienia w tym kontekście także pojęcia trucizny, która poprzez swoje toksyczne właściwości może powodować śmiertelne działania uboczne, których ofiara nie przewiduje i na które nie jest przygotowana. Z kolei żaden środek chemiczny nie może zostać uznany za trujący, bez względu na jego właściwości, jeśli ofiara o nim wiedziała i знаła jego przeznaczenie (tzn. że ma działanie trujące i ma zostać wykorzystany przeciw niej)²⁵. Ponadto wśród tzw. innych środków o zabójczym charakterze w doktrynie prawa karnego wskazuje się: zasadzkę (np. przygotowaną z użyciem prądu elektrycznego), podstęp oraz sabotaż²⁶. W orzecznictwie podstęp jest określany jako oszustwo przygotowane po kryjomu, aby wyrządzić komuś krzywdę (nawet pozbawić życia) albo, aby go poniżyć lub zdyskredytować w opinii publicznej²⁷. Niebezpieczeństwo, które wiąże się z wystąpieniem niniejszej okoliczności musi mieć charakter utajony, a jego celem jest zaskoczenie przyszłej ofiary, by jej całkowicie uniemożliwić lub zdecydowanie utrudnić jakiegokolwiek działania obronne, doprowadzając w konsekwencji do jej śmierci²⁸.

Zabójstwo z premedytacją

W konstrukcji zamiaru premedytowanego towarzyszącego sprawcy zabójstwa, najbardziej charakterystyczny pozostaje jego aspekt psychologiczny, który przejawia się w wykonaniu przestępstwa w sposób

²⁴ *Ibidem*, s. 49.

²⁵ L. Alibrandi, *op. cit.*, s. 1573.

²⁶ Cass. pen. sez. I, 29 maggio 1968, n. 920, *Giust. pen.*, 1969, II, 353.

²⁷ Cass. sez., V, 18 dicembre 2008, n. 2925, *C.E.D. Cass.*, n. 242619; Cass. pen., 24 luglio 2002, *Giust. pen.*, 2003, II, 124; Cass. pen. 31–1–1991, Cass. pen. 1992, 2082.

²⁸ Cass. sez., V, 18 dicembre 2008, n. 2925, *C.E.D. Cass.*, n. 242619; Cass. sez. I, 24 luglio 2002, n. 29921, Cass. pen. 2003, 1931; Cass. pen. sez. II, 22 agosto 2002, n. 29921 (ud. 24 luglio 2002), Leone. Conforme; Cass. pen. sez. V, 22 gennaio 2009, n. 2925 (ud. 18 dicembre 2009), Perazzi.

opanowany i z zimną krwią. Z perspektywy temporalnej wskazany zamiar kształtuje się w okresie pomiędzy powzięciem decyzji o dokonaniu zabójstwa a jego wykonaniem²⁹. Obejmuje on zatem swoim zakresem przygotowanie przestępstwa poprzez wyznaczenie najbardziej sprzyjającego momentu jego realizacji, a także wybór miejsca oraz sposób jego dokonania (np. przygotowanie niezbędnych środków)³⁰. We włoskim prawie karnym podkreśla się, że zamiar premedytowany kumuluje w swej strukturze dwa elementy: 1) obiektywny i 2) subiektywny. Pierwszy z nich obejmuje czas pomiędzy powzięciem zamiaru a realizacją pod jego wpływem znamion przestępstwa z perspektywy jego poszczególnych stadiów (aspekt chronologiczny)³¹. Z kolei trwanie przez sprawcę w postanowieniu, dotyczącym realizacji znamion przestępstwa stanowi aspekt psychologiczny premedytacji. Owo trwanie dowodzi, że jego decyzja ma charakter nieodwołalny, stały i niezmienny³². Przedstawione stanowisko stanowi egzemplifikację kompleksowego ujęcia zamiaru premedytowanego, wyrażającego się z jednej strony w silnym dążeniu do spełnienia postanowienia dotyczącego dokonania przestępstwa, z drugiej strony natomiast w ugruntowaniu w czasie decyzji o jego realizacji.

Odnosząc się do właściwości zamiaru premedytowanego w kontekście przestępstwa zabójstwa, włoski Sąd Najwyższy³³ stwierdza jednak, że nie może on być interpretowany w sposób zawężający i utożsamiany wyłącznie z opanowaniem, oziębłością i zachowaniem zimnej krwi przez sprawcę. Zwraca się bowiem uwagę, że w zasadzie realizacja znamion każdego przestępstwa, a w szczególności zabójstwa, wznaga wystąpienie pewnych aspektów emocjonalnych, wyrażających się choćby w zaangażowaniu sprawcy na etapie przygotowania czynu zabronionego.

²⁹ V. Scordamaglia, F. Caringella, L. Cameriero, *op. cit.*, s. 1042 n.

³⁰ G. Lattanzi, E. Lupo, *op. cit.*, s. 155–156.

³¹ D. Lacchi, *La premeditazione dell'omicidio passionale*, Giur. It., 1997, II, s. 16; Cass. sez. I, 7 ottobre 1987, Mungo, Cass. pen. 1989, 379; Cass. sez. I, 9 marzo 1982, Bonello, Giust. pen. 1983, II, 160.

³² G. Lattanzi, *Codice penale. Annotato con la giurisprudenza*, Milano 2013, s. 1509.

³³ Cass. sez. I, 18 giugno 2003, n. 27307, Cass. pen. 2004; Cass. sez. I, 29 ottobre 1998, Ventrà, C.E.D., Cass., n. 213018; Cass. Sezz. I, 1 giugno 1992 Melazzani, Cass. pen. 1993, 2528; Cass. sez. I, 25 marzo 1992, Rosato, *ivi* 1993, 2528; Cass. sez. I, 18 dicembre 1991, De Negri, Giur. It. 1993, II, 145.

W orzecznictwie zwraca się uwagę, że upływ czasu między momentem, kiedy sprawca zaplanował przestępstwo a jego wykonaniem może prowadzić do wzmocnienia i radykalizacji zamiaru, co wskazuje na znaczny stopień jego intensywności i usilne dążenie do dokonania zabójstwa³⁴. Warto zaznaczyć, że nawet brak przygotowania środków, za pomocą których ma zostać dokonane przestępstwo, nie wyklucza jeszcze podtrzymania zamiaru premedytowanego, tym bardziej jeśli sprawca swoim zachowaniem potwierdza w fazie przygotowania przestępstwa warunki jego realizacji (czas i miejsce przestępstwa) wskazujące na podjęcie ważnego i dojrzałego w swojej istocie zamiaru³⁵. Ponadto premedytacja nie jest wykluczona nawet w przypadku, kiedy sprawca realizuje znamiona przestępstwa na skutek przypadkowego spotkania z ofiarą, ani wówczas gdy zostało ono dokonane przy wykorzystaniu nadarzającej się sposobności, jeżeli we wszystkich wskazanych sytuacjach można wykazać podtrzymanie występowania zamiaru powziętego wcześniej przez sprawcę³⁶.

Premedytacja określana jest jako rodzaj szczególnego postanowienia zrodzonego w psychice sprawcy, który ciągle analizuje to, co ma uczynić. „Wykryształowanie się” tej odmiany zamiaru wymaga zatem czasu, w którym zostaje podjęta decyzja o realizacji znamion zabójstwa. Sprawca przeżywa powzięty plan w swoich myślach, a następnie realizuje go w swoim czynie, jego postanowienie wypełnia się w zamierzonym przez niego przestępstwie. Charakteryzując premedytację, nie można jednak stwierdzić, że stanowi ona jedynie proste zaprzeczenie impulsywności, wydaje się raczej, że jest ona jednym z przejawów normalnego stanu psychicznego towarzyszącego sprawcy, który dokonuje przestępstwa zabójstwa.

Włoski kodeks karny nie zawiera definicji zamiaru premedytowanego, która pozwoliłaby na wskazanie istotnych elementów jego struktury. Stąd w doktrynie podjęto próbę stworzenia terminu, który uwzględni najistotniejsze aspekty premedytacji i określono ją jako: „wewnętrzną

³⁴ G. Lattanzi, E. Lupo, *op. cit.*, s. 158; Cass. 13 luglio 2001, Passalacqua, Giur. It. 2002, 2377, con nota di S. Ferrari; Cass. sez. I, 18 giugno 2003, n. 27307, CED 22561; CP 04, 2010.

³⁵ *Ibidem*, s. 158.

³⁶ G. Alibrandi, *Appunti in tema di premeditazione*, Riv. pen. 1988, s. 150.

refleksję nad postanowieniem przestępczym, która trwa krócej lub dłużej, bez przerwania owej ciągłości w czasie wraz z kontynuowaniem tego postanowienia w poszukiwaniu lub oczekiwaniu na okazję jego realizacji”³⁷. Z kolei wedle innej definicji premedytacja: „jest to postanowienie przestępcze, które krystalizuje się podczas przerwy w czasie, kiedy trwały i niezmienny pomysł sprawcy istnieje i się odradza, kiedy on nad nim rozmyśla i ponownie się zastanawia, wykonuje to, co przemyślał, działając zgodnie z wcześniej powziętym planem”³⁸. Zważywszy na przedstawione ujęcia, można stwierdzić, że premedytacja jawi się jako złożona aktywność psychiczna, dzięki której pojawia się postanowienie popełnienia przestępstwa, następnie w umyśle sprawcy dochodzi do koordynacji powstałych pomysłów i doboru środków, które mają służyć ich realizacji w celu „wykonania projektu”. A zatem premedytacja to swoista kumulacja dwóch elementów refleksji oraz intrygi, której celem jest dokonanie przestępstwa³⁹:

Premedytacja = refleksja + intryga⁴⁰.

Co istotne, podkreśla się, że ani refleksja, ani przygotowanie intrygi nie wymagają od sprawcy zachowania spokoju czy chłodnego intelektu w tym znaczeniu, że proces prowadzący do namysłu, a nawet do podjęcia skomplikowanych zachowań skutkujących realizacją znamion zabójstwa, może zostać poprzedzony poruszeniem emocjonalnym psychiki. Niewątpliwie wystąpienie wskazanych przeżyć przed podjęciem rozważań skutkujących powzięciem decyzji o dokonaniu przestępstwa

³⁷ A. Cadoppi *et al.*, *op. cit.*, s. 68; M. D’Andria, *Codice Penale e delle legi penale*, 2012, s. 134 n.

³⁸ A. Crespi, G. Forti, G. Zuccala, *Commentario breve al Codice Penale*, Roma 2013; s. 2229 n.; A. Cadoppi, *op. cit.*, s. 68.

³⁹ V. Manzini, *op. cit.*, s. 51; Cass., 20 ottobre 1971 (Giust. pen., 1972, II, 800); Cass., 18 gennaio 1983, Giust. pen., 1984, II, 161; Cass., 13 gennaio 1950, Riv. pen., 1950, 265; M. Angioni, *La premeditazione nel sistema del nuovo codice penale*, Napoli 1933, s. 143; L. Zeppieri, *Provocazione e premeditazione*, Roma 1933, s. 75 n.; V. Antolisei, *Manuale di diritto penale*, Parte special, Vol. I, s. 42 n.; Vannini, *Delitti contro la vita e l’incolumità individuale*, Milano 1958, s. 28 n.; Contieri, *La premeditazione*, s. 34 n.

⁴⁰ V. Manzini, *op. cit.*, s. 52.

może zdecydowanie utrudniać lub zaburzać przebieg samego procesu intelektualnego, którego wynikiem mają stać się owe rozważania⁴¹.

We włoskiej doktrynie prawa karnego zwraca się uwagę, że należy wprowadzić ściśle rozgraniczenie między przemyśleniami dotyczącymi przestępstwa, które nie weszło jeszcze w fazę przygotowania, a tymi, które legły u podstaw ukonstytuowania zamiaru przemyślanego. Te pierwsze pozostają w fazie pomysłu i nie ulegają dalszemu rozwojowi, te drugie ulegają ewolucji i zostają zwięźczone decyzją o dokonaniu zabójstwa, która znajduje swoje odzwierciedlenie w realizacji znamion przestępstwa. Może się również zdarzyć, że w fazie kształtowania się zamiaru premedytowanego sprawca ma do przezwyciężenia obawy hamujące go przed realizacją przestępstwa (szczególnie biorąc pod uwagę predyspozycję do rozważań, jaka nieodłącznie towarzyszy konstrukcji samej premedytacji). W rezultacie nie muszą się one jednak okazać istotne, skoro mimo ich wystąpienia sprawca decyduje się na dokonanie zbrodni.

W rozważaniach teoretycznych podkreśla się, że ujawnienie motywu przestępstwa może przyczynić się do udowodnienia wystąpienia zamiaru premedytowanego przy zabójstwie, jednak nawet po ustaleniu, że zamiar taki w rzeczywistości towarzyszy sprawcy, należy rozważać go w kumulacji z okolicznościami natury przedmiotowej, nigdy w izolacji od nich, gdyż wówczas udowodnienie istnienia tej odmiany zamiaru okazuje się niemożliwe⁴². Przykładowo nie można stwierdzić z całą pewnością, że sprawca zabił z zamiarem premedytowanym, gdy wyłącznym motywem jego aktywności była zemsta, gdyż motyw ten może towarzyszyć również zabójcy działającemu z zamiarem nagłym. By ustalić zatem, z jakim zamiarem działał sprawca, należy w przedstawionym przypadku koniecznie przeanalizować znamiona strony przedmiotowej dokonanego przestępstwa⁴³.

⁴¹ Premedytacja jako okoliczność kwalifikująca jest adekwatna do stanu złości, może również stanowić odzwierciedlenie reakcji emocjonalnej na skrajnie niesprawiedliwe zachowanie innej osoby; Cass., 18 giugno 1956, Riv. It. Dir. Pen. 1957, 861.

⁴² Cass. 18 giugno 1956, Riv. It. Dir. pen. 1957, 861.

⁴³ Cass. 22 novembre 1976, Cass. pen. Mass. Ann. 1978, 46; Cass., 22 giugno 1945, Giust. pen., 1946, II, 468.

Zabójstwo z motywów okrutnych lub błahych

Charakterystykę kolejnej z odmian przestępstwa zabójstwa w typie kwalifikowanym rozpocząć należy od stwierdzenia, że motyw przestępstwa, stanowiący bodziec ukierunkowujący sprawcę do działania, jest przyczyną sprawczą o podłożu psychicznym i skłania do realizacji powziętego, oznaczonego celu (np. zabójstwo bogatego krewnego będzie miało na celu zdobycie spadku)⁴⁴. Według definicji: motyw jest nikczemny, kiedy „wskazuje na szczególny stopień zepsucia sprawy”, kiedy czyni godnym pogardy popełniony przez niego czyn zabroniony, gdy wzbudza szczególnie negatywne uczucia o charakterze moralnym. Motyw jest natomiast uznany za błahy, kiedy pozostaje absolutnie nieproporcjonalny do rezultatu, jaki implikuje w postaci przestępstwa⁴⁵. Za błahy uchodzi każdy, nawet najmniejszy pretekst, by dać upust zamiarowi przestępnemu.

Okoliczność kwalifikująca, jaką stanowi błahość motywu przestępstwa zabójstwa znajduje swoje odzwierciedlenie w jego nieadekwatności do kryminogennego zachowania podjętego przez sprawcę, wskazana bowiem determinanta sama w sobie nie powinna prowokować czynu polegającego na pozbawieniu życia innej osoby⁴⁶. W orzecznictwie precyzuje się, że „nie można abstrakcyjnie przypisać motywu do przestępstwa popełnionego w konkretnych okolicznościach, zważywszy na konotacje kulturalne, a także kontekst społeczny w przypadkach trudnych do zdefiniowania, należy odwołać się do czynników środowiskowych, które warunkowały zbrodnicze zachowanie sprawcy”⁴⁷. Tym samym motyw uznawany jest za błahy wówczas, kiedy mimo że stał się przyczyną przestępstwa, jawi się jako bodziec, który nie koreluje z kryminogennym skutkiem. W przypadku realizacji przestępstwa pod wpływem przedmiotowego motywu utrzymuje się, że było ono wymuszone nadmiarem instynktów kryminalnych sprawcy (np. sprawca, który z powodu niecen-

⁴⁴ R. Garofali, *Manuale di diritto penale*, Parte Speciale, t. II, Roma 2013, s. 361 n.; Cass., 29 ottobre 1993, Giust. pen., 1994, II, 259; Cass., 19 gennaio 1999, Giust. pen., 2000, II, 397.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Cass. pen., sez. I, 27 gennaio 1996, n. 853 (ud. 27 novembre 1995), Copollaro.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 362; Cass. sez. I, 1 agosto 2012, n. 31454.

zuralnego słowa, które zostało do niego skierowane z niechęcią, zabija zadając cios przeciwnikowi)⁴⁸. Wśród znamion kwalifikowanych zabójstwa błahość motywacji sprawcy, jawi się jako determinanta posiadająca swoje pochodzenie w nieistotnym czynniku, rysującym się bardziej jako pretekst, a nie jako przyczyna zachowania niezgodnego z prawem⁴⁹. Odnosząc się do istoty motywu błahego, należy podkreślić, że jego specyfika nie tkwi ani w sferze intelektualnej, ani wolicjonalnej, lecz występuje w płaszczyźnie moralnej i wyraża się w nadmiernej dysproporcji między podłożem motywu, a jego nieodwracalnym następstwem w postaci pozbawienia życia człowieka, które zawsze (uwzględniając brak istotnej, a nawet jakiegokolwiek przyczyny jego realizacji) wywołuje potępienie ze strony otoczenia, w którym żyje i działa sprawca przestępstwa⁵⁰.

Z kolei motyw wyrażający się w okrucieństwie sprawcy jest tym, który skłania ku poszukiwaniu źródła jego nikczemnego i niegodziwego zachowania (np. specyficzne cechy osobowości sprawcy oraz okoliczności ekstraspsychiczne determinujące popełnienie przestępstwa). Z perspektywy moralnej motyw, o którym mowa powoduje szczególną odrazę, wstręt, a nawet pogardę w każdym obywatelu o przeciętnej moralności⁵¹ (np. mąż, który dowiedział się o romansie żony, szantażuje jej kochanka w celu wyłudzenia pieniędzy, a następnie zabija go, gdy ten odmawia ich dostarczenia). Czyn zabroniony, u którego podłoża występuje pragnienie zadawania cierpienia ofierze poprzez chęć unacznienia okrucieństwa motywu, jakim kieruje się sprawca, musi wyrażać się w absolutnym braku odruchów ludzkich. W doktrynie i w orzecznictwie istnieje przekonanie, że zabójstwo z motywów okrutnych poza samą ofiarą może dotyczyć również jej bliskich (np. zabójstwo ofiary w obecności jej krewnych)⁵².

⁴⁸ G. Marini, *Omicidio*, Dig. D. pen., 1994, Vol. VIII, s. 507.

⁴⁹ Cass. sez., V, 18 dicembre 2008, n. 2925, C.E.D. Cass., n. 242619; Cass. sez. I, 24 luglio 2002, n. 29921.

⁵⁰ L. Alibrandi, *op. cit.*, s. 1579; Cass. pen., sez. I, 11 luglio 1996, n. 7034 (ud. 30 gennaio 1996), P. M. e Sassano.

⁵¹ F. Mantovani, *Diritto penale, Parte speciale*, 2012, s. 155.

⁵² Cass., I, 21.2.79, Tredici, CP 1980,1262; Cass. I, 13.1.06, n. 14525, B., G DIR 2006, 23, 98.

Podsumowanie

Przeprowadzona powyżej charakterystyka wybranych odmian kwalifikowanych przestępstwa zabójstwa we włoskim prawie karnym skłania do sformułowania następujących wniosków. Po pierwsze, ustawodawca włoski zdecydował się na typizację przestępstwa zabójstwa w odmianie kwalifikowanej w dwóch odrębnych przepisach (Libro II, Titolo XII, Dei delitti contro la persona: art. 576 i art. 577 C.P.) kodeksu karnego, przy czym każdy z nich zawiera dość rozbudowany katalog okoliczności (w art. 576 przewidziano ich aż siedem, a w art. 577 odpowiednio pięć), których wystąpienie w przypadku dokonania przestępstwa zabójstwa uzasadnia zastosowanie surowszej odpowiedzialności karnej wobec sprawcy. Zważywszy na wskazaną prawidłowość, uderzająca wręcz pozostaje kazuistyka przedstawionych regulacji. Po drugie, wydaje się, że mimo funkcjonowania we włoskim kodeksie karnym odrębnego przepisu (art. 61 C.P.) zawierającego katalog okoliczności kwalifikujących o charakterze generalnym, naruszenie nieodtworzalnego dobra, jakim jest życie ludzkie, zasługuje w odczuciu ustawodawcy na wyjątkową ochronę, stąd decyduje się on na wyodrębnienie i penalizację szczególnych, najbardziej drastycznych (np. zabójstwo z zastosowaniem środka trującego) lub kontrowersyjnych (zabójstwo krewnego) przypadków jego pogwałcenia. Po trzecie, szczególnie uwzględniając ostatnią konstatację zastanawia fakt, dlaczego tak nieznaczna, wręcz niezauważalna pozostaje różnica w wysokości sankcji, jaka kształtuje się między typem podstawowym przestępstwa zabójstwa (art. 575 C.P.), który zagrożony jest karą pozbawienia wolności nie niższą niż 21 lat, oraz jednym z jego typów kwalifikowanych, dotyczącym zabójstwa krewnego (art. 577 [II] C.P.), w odniesieniu do którego dolna granica ustawowego zagrożenia została określona w wymiarze 24 lat pozbawienia wolności. Na tym tle daje się zauważyć swoisty paradoks, zabójstwo osoby „obcej” oraz krewnego, choć formalnie odmienne w swej strukturze (odpowiednio typ podstawowy oraz typ kwalifikowany) faktycznie mogą powodować właściwie analogiczne konsekwencje w zakresie odpowiedzialności karnej. Konkludując, należy jednak nadmienić, że poza wskazanym przypadkiem wszelkie pozostałe typy kwalifikowane zabójstwa penalizowane są we włoskim prawie karnym z zastosowaniem najsurowszej z sankcji w postaci dożywotniego pozbawienia wolności.

Remarks on some types of aggravated homicide in Italian criminal law

Summary

The aim of the article is to present some types of aggravated homicide in Italian criminal law. The author focuses on the basic categories of premises affecting the possibility of tightening criminal liability for homicide in the Italian Criminal Code. The description of aggravated murder types presented in this paper has been confined to the following offences which are penalized according to Articles 576 and 577 of the Criminal Code: killing of relatives, killing because of trivial or cruel motives or premeditated murder and murder by poisoning. In addition, the author analyses the issue of sentencing modification in the given category of crimes.

Keywords: homicide, life sentence, aggravated crime, premeditated murder.